

Mieczysław Adamowicz
Agnieszka Smarżewska

Model oraz mierniki trwałego i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich w ujęciu lokalnym

Model and indicators of sustainable development in rural areas from the local perspective

Koncepcja zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich wymaga zastosowania odpowiedniego systemu wskaźników i miar pozwalających na zintegrowane ujęcie charakteru i stanu zrównoważenia. W pracy podjęto próbę stworzenia modelu rozwoju zrównoważonego obszarów wiejskich na poziomie lokalnym (NUTS 5). Celem stworzenia takiego modelu jest pokazanie roli samorządu gminnego w kształtowaniu kierunków rozwoju pozwalającego osiągnąć stan zarówno całościowego zrównoważenia sfery ekonomicznej, społecznej i środowiskowej, jak też osiągnięcia tzw. ładów cząstkowych. Praca stawia sobie za cel określenie poziomu zrównoważonego rozwoju będącego efektem działania trzydziestu wybranych gmin z regionu woj. lubelskiego i mazowieckiego, w którym przeprowadzono badania działalności samorządów lokalnych. Szczegółowe wartości cząstkowych wskaźników rozwoju zrównoważonego pozwalały na stworzenie ogólnego wskaźnika rozwoju zrównoważonego, który wyliczono dla badanych gmin. Umożliwiło to uporządkowanie badanych gmin według stopnia zrównoważonego rozwoju.

Wprowadzenie

Obszary wiejskie w Polsce zajmują ponad 93% powierzchni kraju¹ i spełniają podstawowe funkcje środowiskowe dla społeczeństwa. Dominacja obszarów wiejskich decyduje o ich ogromnym znaczeniu dla jakości życia całego społeczeństwa. Obszary te kumulują wiele dóbr publicznych, które są bardzo cenne społecznie, ekonomicznie i przyrodniczo.²

Rolnictwo stanowi kurczący się element składowy gospodarki wiejskiej. Wdrażanie koncepcji zrównoważonego rozwoju do rolnictwa oddziałuje z jednej strony na całe środowisko wiejskie i z drugiej strony otoczenie gospodarcze, społeczne i środowiskowe rolnictwa, stopień jego zrównoważenia wpływają na to co dzieje się w samym rolnictwie w warunkach kurczenia się rolnictwa w gospodarce wiejskiej i rozwoju wielofunkcyjności przestrzeni rolniczej i samego rolnictwa zasadne staje się rozpatrywanie koncepcji zrównoważonego rozwoju w odniesieniu do całych układów

¹ Kapusta A.: Podstawy strategii zintegrowanego rozwoju wsi i rolnictwa w Polsce, w: Rolnictwo a rozwój obszarów wiejskich, Kłodziński M., Dzun W. (red.), IRWiR PAN, Wydział Ekonomiki i Organizacji Gospodarki Żywnościowej AR w Szczecinie, Warszawa 2005, s.66.

² Woś A., Zegar J.S.: Rolnictwo społecznie zrównoważone, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Warszawa 2002, s. 48.

lokalnych obejmujących rolnictwo wraz z całym jego otoczeniem. Koncepcja zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich wymaga zastosowania adekwatnych mierników i sposobów pomiaru. Praca stanowi próbę stworzenia modelu trwałego i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich w ujęciu lokalnym (NUTS 5) oraz jego weryfikacji empirycznej na wybranych reprezentatywnych gminach z województwa lubelskiego i mazowieckiego.

Władze lokalne powinny uwzględniać rolnictwo jako jeden z obszarów gospodarki wiejskiej i kształtować warunki w celu podjęcia działań na rzecz pozarolniczych funkcji gospodarczych oraz tworzenia nowych miejsc pracy poza rolnictwem, a także dostarczać możliwości odchodzenia od rolnictwa jako głównego źródła utrzymania.

W pracy podjęto próbę budowy modelu rozwoju trwałego i zrównoważonego w układach lokalnych (gminach). Celem budowy modelu jest przedstawienie możliwości wyboru samorządowi gminnemu drogi prowadzącej do uzyskania stanu pełnego zrównoważenia ładu zintegrowanego oraz ładów cząstkowych. Punktem wyjścia do rozważań w zakresie konstrukcji nowego spojrzenia na koncepcję rozwoju zrównoważonego w skali lokalnej było wyodrębnienie zestawu kategorii cech rozwojowych, które są pochodną translacji zwrotu „sustainable development” i odnoszą się do terminów takich jak, trwałość, zrównoważenie oraz samopodtrzymywanie się.

Model zrównoważonego rozwoju

Rozwój zrównoważony rozumiany i traktowany powszechnie jako „sustainable development” wynika z przyjęcia zasady ładu zintegrowanego, postrzeganej jako spójne i jednoczesne postrzeganie ładu ekonomicznego, społecznego i przyrodniczego. Istnieje możliwość wyodrębnienia z ładu społecznego - ładu instytucjonalno-politycznego (określanego czasami także jako społeczno-instytucjonalny, który odnosi się do trwania społeczeństw poprzez poczucie integracji i jedności społecznej, a kształtowany jest w wyniku zrównoważenia gospodarki i systemu wartości³) oraz z ładu przyrodniczego dodatkowo ładu przestrzennego (czasami wyróżnia się formę ładu w postaci ekologiczno-przestrzennej, w której podkreśla się zachowanie infrastruktury ekologicznej i długookresowej integralności by utrzymać produktywność ekosystemów poprzez wykazanie takiego sposobu użytkowania dóbr i usług środowiskowych, który nie naruszałby równowagi łańcuchów ekologicznych i nie zmniejszał ich udziału w budowaniu dobrobytu człowieka⁴), co wynika z przyjęcia określonego poziomu zarządzania w planowaniu strategicznym. Najbardziej zatem rozwiniętą formą ładu (wymiaru) zintegrowanego jest kompleks pięciu ładów (wymiarów): społecznego, instytucjonalno-politycznego, ekonomicznego, przyrodniczego oraz przestrzennego.

Integracja wymiarów rozwoju zrównoważonego i trwałego zachodzi przy spełnieniu warunku koniecznego i wystarczającego. Warunek konieczny polega na eliminowaniu sprzeczności celów, stanowiących kryterium elementów ładu zintegrowanego oraz hierarchii w zakresie ładów i celów. Natomiast warunek wystarczający wskazuje na określenie celu integrującego, który ma za zadanie sprzyjać

³ Malik K.: Efektywność zrównoważonego i trwałego rozwoju w wymiarze lokalnym i regionalnym, Wydawnictwo Instytut Śląski, Opole 2004, s. 76

⁴ Borys T., Śleszyński J.: Ekorozwój jako zbiór zasad, w: Wskaźniki ekorozwoju, Borys T. (red.), Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok 1999, s. 74

działaniom na rzecz utrzymania poszczególnych łańcuchów. Tym samym zrównoważenie i trwałość rozwoju stanowią proces osiągania celów strategicznych w oparciu o integrację polityk rozwoju lokalnego i regionalnego.⁵

W wyniku analizy literatury przedmiotu została podjęta próba budowy koncepcji rozwoju zrównoważonego i trwałego, oparta o konfrontację definicji w zakresie kategorii cech rozwoju określanego jako „sustainable development”. Celem przeprowadzonej konfrontacji było wyodrębnienie wspólnego obszaru badanych cech rozwoju.

Punktem wyjścia do rozważań w zakresie konstrukcji nowego spojrzenia na koncepcję rozwoju zrównoważonego i trwałego było wyodrębnienie zestawu kategorii cech rozwojowych, które są pochodną translacji zwrotu „sustainable development” i odnoszą się do terminów takich jak, trwałość, zrównoważenie oraz samopodtrzymywanie się.

Rysunek 1 prezentuje zestawienie tych cech oraz wyodrębnia ich wspólny obszar definicyjny.

RYSUNEK 1. ZESTAW KATEGORII CECH ROZWOJOWYCH

Źródło: Opracowanie własne

⁵ Malik K.: Efektywność zrównoważonego i trwałego..., s. 79.

Bazą budowy terminu rozwoju zrównoważonego i trwałego zostały cechy, określające koncepcję rozwoju trwałego, tj. „durable development”, w której wyodrębniono cztery zasady trwałości⁶, oparte o stopniowanie według restrykcyjności zasady zachowania kapitału naturalnego:⁷

1. Słaba zasada trwałości (doskonała substytucja kapitałów), która zakłada, iż różne rodzaje kapitału (przyrodniczy, antropogeniczny – ekonomiczny i kulturowy oraz ludzki) są substytutami, należy zachować jednak wielkość kapitału całkowitego. Rozwój trwały nie może być w tej zasadzie utożsamiany z rozwojem zrównoważonym i samopodtrzymującym.
2. Wrażliwa zasada trwałości (ograniczona substytucja kapitałów), podobnie zachowuje całkowitą wielkość kapitału, ale wymaga nie naruszenia zasady, określającej relacje między elementami kapitału naturalnego. Zakłada, iż kapitał antropogeniczny i przyrodniczy mogą być substytutami w ściśle określonych granicach, co oznacza ostrożną eksploatację zasobów przyrody i unikanie zbyt szybkiego ich zużywania.
3. Silna zasada trwałości (komplementarność kapitałów) nakazuje zachowanie każdego kapitału z osobna, gdyż zakłada ona komplementarność kapitałów, a nie ich substytucyjność. Oznacza to, iż ubytek poszczególnego kapitału powinien być rekompensowany przyrostem tego samego kapitału, a nie inwestycją w inny kapitał.
4. Restrykcyjna zasada trwałości oznacza zakaz uszczuplania każdego z kapitałów. Zgodnie z tą zasadą, zasoby nieodnawialne nie mogą być eksploatowane, odnawialne zaś, tylko w zakresie ich rocznego przyrostu. Takie podejście wynika z koncepcji ekosystemów naturalnych, która kładzie nacisk na konieczność konserwacji przyrody we wszystkich obszarach działalności człowieka.

Definiowanie trwałego rozwoju, również przeprowadził W. Meyer⁸, który określił to, jako proces społecznej integracji potrójnego T („Triple-T-Social Integration”):

- wymiar celowy (Target-Dimension), określający horyzontalną integrację społeczną w zakresie kapitału społecznego, gospodarczego i przyrodniczego (jest to odniesienie się do zrównoważonego rozwoju),
- wymiar terytorialny (Territorial-Dimension), zawierający pionową integrację społeczną opartą o zwrot „myśl globalnie, działaj lokalnie”,
- wymiar czasowy (Time-Dimension), oparty na społecznej integracji międzypokoleniowej.

⁶ Turner R. K.: Sustainability: Principles and Practice, w: Sustainable Environmental Economics and Management: Principle and Practice, Belhaven Press, New York-London, 1993, s. 9-15

⁷ Borys T. (red.): Wskaźniki zrównoważonego rozwoju, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Warszawa-Białystok, 2005, s. 41-43

⁸ Meyer W.: Evaluation, Design and Data Collection, Part III: Investigating Sustainability, Prezentacja przedstawiona podczas EASY-ECO Training, Bratysława, 27 września 2005 r., za Wieliczko B.: Polityka Unii Europejskiej wobec obszarów wiejskich, Studia i monografie 134, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2006, s. 38

Następnie wybrano te cechy trwałości, które są obecne w koncepcjach rozwoju samopodtrzymującego oraz zrównoważonego. Po ich zestawieniu możliwe było określenie tych cech, które są obecne w każdej z analizowanych koncepcji. Efektem tego działania jest obszar, który wskazuje cechy odnoszące się do rozwoju zrównoważonego i trwałego.

Najszerzy zakres znaczeniowy ma rozwój trwały (durable development) w odniesieniu do jego zasad (od słabej do restrykcyjnej), węższy nieco rozwój zrównoważony, który uznaje zasadę trwałości wrażliwą i silną, nie uznaje z kolei zasady słabej i restrykcyjnej. Skutkuje to określeniem, iż każdy rozwój zrównoważony jest rozwojem trwałym, ale nie każdy trwały jest zrównoważonym. Rozwój samopodtrzymujący akceptuje restrykcyjną zasadę trwałości, odrzuca zaś słabą, co umożliwia traktowanie tej koncepcji jako bliskiej ekorozwojowi.

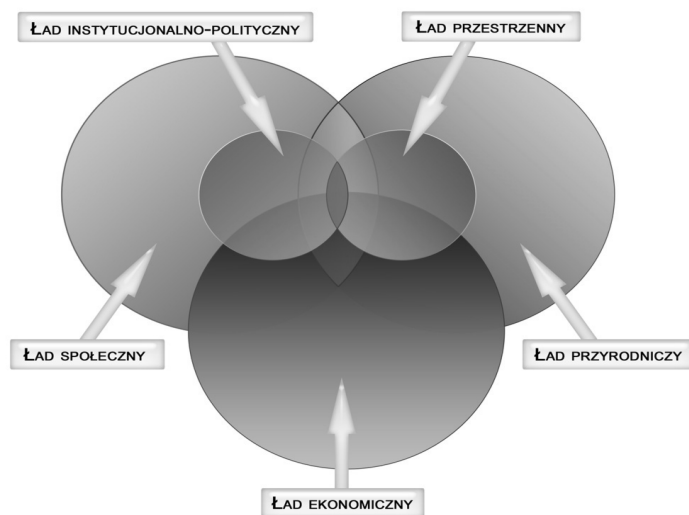
Można, zatem stwierdzić, iż każdy rozwój zrównoważony jest rozwojem trwałym, ale nie każdy rozwój trwały jest zrównoważonym. Należałoby, zatem używać obu określeń (tj. zrównoważony i trwały) w stosunku do terminu „trwały”, natomiast zwrot „zrównoważony i trwały” w myśl nowego ujęcia, należałoby rozumieć, jako zrównoważony (już w treści termin „zrównoważony” zawiera dwie zasady trwałości – wrażliwą i silną) oraz poszerzony o pozostałe zasady trwałości, tj. słabą i restrykcyjną.

W drodze powyższych rozważań warto przyjąć w nowej koncepcji rozwoju zrównoważonego i trwałego definicję, w której rozwój ten jest postrzegany jako proces zmian, w którym cechy trwałości oraz zrównoważenia są realizowane oraz oceniane jako pozytywne, w co najmniej antropocentrycznym systemie wartości.

W wyniku przyjęcia, że rozwój zrównoważony i trwały wywodzący się ze zwrotu „sustainable development” dotyczy zasady ładu zintegrowanego, rozumianej jako spójne i jednocześnie postrzeganie ładu ekonomicznego, społecznego i przyrodniczego, należałoby, zatem odnieść tę zasadę do powyższej definicji rozwoju zrównoważonego i trwałego.

Rysunek 2 przedstawia w sposób graficzny specyfikę przenikania się elementów ładu zintegrowanego, który opiera się na trzech ładach głównych (społecznym, ekonomicznym oraz przyrodniczym) oraz dwóch ładach szczegółowych, wyodrębnionych z ładów głównych (ład instytucjonalno-polityczny z ładu społecznego oraz ład przestrzenny z ładu przyrodniczego).

RYСУNEK 2. PRZENIKANIE SIĘ ŁADÓW W WYMIARZE ZINTEGROWANYM

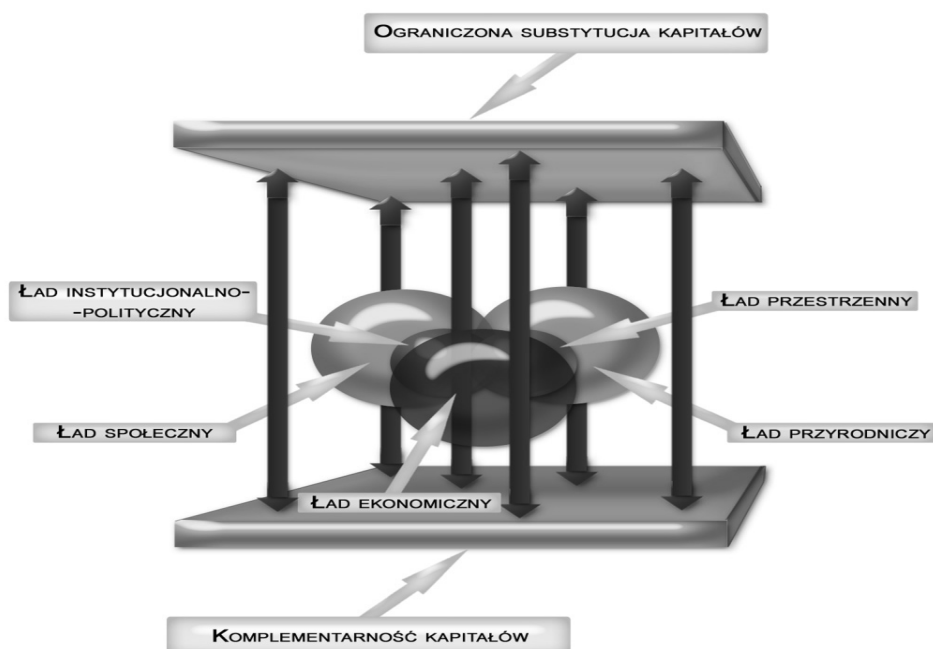
Źródło: Opracowanie własne

Przenikanie się łaďów w obszarze łaďu zintegrowanego umoŹliwia realizację koncepcji rozwoju zrównowaŹonego i trwałego w kaŹdym z łaďów składowych oraz moŹliwośc jej monitoringu czy adaptacji do zmieniających się warunków w odniesieniu do poszczególnych łaďów.

Koncepcja opiera się na dwóch cechach trwałości, wraŹliwej i silnej, które odnoszą się do zasady zachowania kapitału naturalnego. WraŹliwość oznacza ograniczoną substytucję kapitałów: antropogenicznego (wytworzonego przez człowieka – ekonomicznego i kulturowego) i przyrodniczego w ściśle określonych granicach, opartych na ostroŹnej eksploatacji zasobów przyrody i unikaniu zbyt szybkiego ich zuŹywania, zabrania zaś naruszania relacji między elementami kapitału naturalnego. Silna zasada trwałości uwzględnia natomiast komplementarność kapitałów, która oznacza zachowanie kaŹdego kapitału z osobna, wyklucza zaś ich substytucyjność. Ubytek poszczególnego kapitału powinien być rekompensowany przyrostem tego samego kapitału, a nie inwestycją w inny kapitał.

PowyŹsze dwie zasady trwałości moŹna określić jako płaszczyzny o wyraŹnych granicach, które budują przestrzeń dla przenikających się łaďów w sferze łaďu zintegrowanego. Na rysunku 3 przedstawiony został model, ukazujący koncepcję rozwoju zrównowaŹonego i trwałego.

RYСУNEK 3. MODEL KONCEPCJI ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEGO I TRWAŁEGO

Źródło: Opracowanie własne

Ład zintegrowany ma możliwość funkcjonowania oraz przemieszczania się w przestrzeni między płaszczyzną, określoną jako „ograniczona substytucja kapitałów” (odzwierciedla wrażliwą zasadę trwałości) a płaszczyzną nazwaną „komplementarność kapitałów”, która jest odzwierciedleniem silnej zasady trwałości. Granice tych płaszczyzn są wyraźnie zaznaczone, co oznacza brak możliwości łamania obowiązujących zasad i przepisów prawnych. Ład zintegrowany może zająć każdy poziom przestrzeni między ograniczającymi go płaszczyznami, co oznacza, iż zajmując miejsce bliżej płaszczyzny „komplementarność kapitałów”, zachowuje prawa odnoszące się do silnej zasady trwałości, jeżeli natomiast bliskość ładu zintegrowanego będzie oscylować w sferze płaszczyzny „ograniczonej substytucji kapitałów” i wówczas prawa będą oparte o wrażliwą zasadę trwałości. Należy zaznaczyć, iż niezależnie od zajmowanego miejsca w przestrzeni pomiędzy ograniczoną substytucją kapitałów a komplementarnością kapitałów, ład zintegrowany objęty jest zrównoważeniem i trwałością działań.

Metoda badań

Celem budowy modelu jest przedstawienie możliwości wyboru samorządowi gminnemu drogi prowadzącej do uzyskania stanu pełnego zrównoważenia ładu zintegrowanego oraz ładów cząstkowych. W celu poznania aktywności władz lokalnych w realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju oraz dokonania oceny poziomu zrównoważonego rozwoju wybrano celowo 30 gmin w województwie mazowieckim

i lubelskim, by przeprowadzić badania w tym zakresie. W wyniku przeprowadzonych badań wyodrębniono dwie grupy gmin, które różniły się sposobem realizacji rozwoju trwałego i zrównoważonego.

Wartości szczegółowe mierników lokalnych zrównoważonego rozwoju zbudowały tzw. ogólny wskaźnik zrównoważonego rozwoju (OWZR) badanych gmin. Na jego podstawie zestawiono rangi poszczególnych gmin do całości próby badawczej. Ogólne wskaźniki zrównoważonego rozwoju gmin zostały uporządkowane w sposób hierarchiczny, tj. od 1 do 30 - w odniesieniu do próby badawczej. Rangę 1 przyporządkowano gminie o najniższej wartości OWZR, zaś rangę 30 gminie, która osiągnęła najwyższą wartość tego wskaźnika.

Rozwój zrównoważony w wymiarze lokalnym

W celu kontroli zaleceń Globalnego Programu Działań na XXI wiek, zwanego Agendą 21 tworzone są zestawy wskaźników służące do diagnozy i zarządzania obszarami w wymiarze społecznym, ekonomicznym i środowiskowym. Wskaźniki rozwoju zrównoważonego są rodzajem narzędzi informacyjno – diagnostycznych pomocnych w działaniach na rzecz zapewnienia odpowiedniej jakości życia w oparciu o poszanowanie zasady sprawiedliwości międzypokoleniowej i zasady trwałości. Podstawową rolę wskaźników zrównoważonego rozwoju jest „operacjonalizacja tej koncepcji rozwoju na potrzeby monitorowania realizacji różnego typu dokumentów planistycznych opracowanych na poziomach lokalnym, regionalnym i krajowym poprzez określenie dla każdego poziomu uzgodnionego i dobrze określonego zestawu mierników”.⁹

Na potrzeby realizacji tematu referatu skoncentrowano się na wymiarze lokalnym zestawu wskaźników zrównoważonego rozwoju, który umożliwił określenie stopnia rozwoju zrównoważonego badanych gmin w oparciu o wybór wskaźników z tzw. długiej listy¹⁰ wskaźników zrównoważonego rozwoju. Długa lista została opracowana w oparciu o trzy łady (wymiar): środowiskowy z elementami ładu przestrzennego, gospodarczy oraz społeczny z elementami ładu instytucjonalno – politycznego.

Do określenia poziomu rozwoju zrównoważonego badanych gmin wybrano te wskaźniki, które umożliwiały uzyskanie danych statystycznych na poziomie lokalnym, stąd zróżnicowana liczba wskaźników w poszczególnych wymiarach. Dane statystyczne pochodziły z Banku Danych Regionalnych za rok 2005. Szczegółowy zestaw wybranych mierników przedstawiają tabele 3, 4 oraz 5.

⁹ Borys T. (red.): Wskaźniki zrównoważonego... , s. 14.

¹⁰ Istnieje także tzw. krótka lista wskaźników zrównoważonego rozwoju, porównaj Borys T. (red.): Wskaźniki zrównoważonego... , s. 233.

TABELA 3. WYKAZ WSKAŹNIKÓW WYMIARU ŚRODOWISKOWEGO Z ELEMENTAMI WYMIARU PRZESTRZENNEGO W ZAKRESIE OCENY STOPNIA ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEGO BADANYCH GMIN

Lp.	Wyszczególnienie wskaźników	Dziedzina
1	Udział powierzchni gruntów leśnych w powierzchni ogółem (w %) - lesistość	Ochrona i zrównoważony rozwój lasów
2	Udział odnowień leśnych i zalesień w ogólnej powierzchni lasu (w %)	
3	Zużycie wody przez gospodarstwa domowe na 1000 mieszkańców (w dam ³ /rok)	Kształtowanie stosunków wodnych
4	Nakłady inwestycyjne na ochronę wód i gospodarkę ściekową na jednego mieszkańca (w zł)	Jakość wód
5	Ludność korzystająca z sieci wodociągowej do ludności zamieszkałej ogółem (w %)	
6	Ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej do ludności zamieszkałej ogółem (w %)	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Borys T. (red.): Wskaźniki zrównoważonego rozwoju, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Warszawa-Białystok, 2005, s. 253 i nast.

Do wskaźników z zakresu wymiaru przestrzennego z tabeli powyżej należy zaliczyć dwa pierwsze wskaźniki, tj. lesistość oraz udział odnowień leśnych i zalesień w ogólnej powierzchni lasu, które są częścią działań w sferze ochrony i zrównoważonego rozwoju lasów. Im wyższe wartości przyjmują wskaźniki, tym efektywniejsza działalność na rzecz zasobów naturalnych i ich odnawiania oraz dbałość o koordynację planowania przestrzennego. Pozostałe wskaźniki określają ład środowiskowy. Kształtowanie stosunków wodnych jest szczególnie ważnym aspektem dla regionów, które posiadają małą dyspozycyjność wód powierzchniowych oraz niski stopień retencji. Dlatego też wskaźnik ten ma charakter destymulacyjny. Ilość mieszkańców, korzystających z sieci wodociągowej oraz kanalizacyjnej może wskazywać na stopień dbałości ludności i władz lokalnych o środowisko naturalne, podobnie jak skala wydatków inwestycyjnych na ochronę wód i gospodarkę ściekową świadczyć może o dążeniu władz lokalnych do poprawy jakości wód, a tym samym warunków bytu ludności.

W przypadku wymiaru gospodarczego dobrane wskaźniki mogą wskazywać na poziom zamożności mieszkańców regionu, ich aktywność i przedsiębiorczość. Wyższy wskaźnik udziału osób pracujących w usługach może świadczyć o nowoczesności gospodarki regionu, a pośrednio o większym poziomie dochodów, podobnie jak duża liczba osób prowadzących działalność gospodarczą wskazuje na wysoki poziom operatywności i inicjatywy mieszkańców. Najczęściej zjawisko to wiąże się z wyższym poziomem dochodów ludności. Długość czynnych sieci wodociągowej, kanalizacyjnej, czy gazowej charakteryzuje standard zasobów mieszkaniowych oraz świadczy o dostępności do podstawowych urządzeń cywilizacyjnych. Wskaźnik dochodów własnych budżetu gminy odzwierciedla poziom zamożności, a jednocześnie sprawności samorządów, gdyż mają one wpływ na kształtowanie się tej grupy dochodów, natomiast wskaźnik skali wydatków inwestycyjnych świadczyć może o dążeniu władz lokalnych do poprawy jakości przestrzeni, a tym samym warunków bytu ludności.

TABELA 4. WYKAZ WSKAŹNIKÓW WYMIARU GOSPODARCZEGO W ZAKRESIE OCENY STOPNIA ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEGO BADANYCH GMIN

Lp.	Wyszczególnienie wskaźników	Dziedzina
1	Udział pracujących w usługach (w %)	Struktura zatrudnienia
2	Dochody własne budżetu gminy na 1 mieszkańca (w zł)	Generowanie zysków
3	Wydatki budżetu gminy na 1 mieszkańca (w zł)	
4	Udział wydatków inwestycyjnych samorządu w wydatkach ogółem budżetu gminy (w %)	
5	Liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców	Przedsiębiorczość i struktura gospodarki
6	Długość czynnej sieci wodociągowej rozdzielczej na km ² powierzchni (w km)	Infrastruktura
7	Długość czynnej sieci kanalizacyjnej rozdzielczej na km ² powierzchni (w km)	
8	Długość czynnej sieci gazowej rozdzielczej na km ² powierzchni (w km)	
9	Udział powierzchni użytków rolnych w powierzchni ogółem (w %)	Rolnictwo
10	Udział gruntów ornyc w powierzchni użytków rolnych (w %)	
11	Powierzchnia użytków rolnych na jednego mieszkańca (w ha)	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Borys T. (red.): Wskaźniki zrównoważonego rozwoju, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Warszawa-Białystok, 2005, s. 300 i nast.

Rolnictwo na Lubelszczyźnie charakteryzuje się niekorzystną strukturą agrarną i społeczną, polegającą na rozdrobnieniu struktury gospodarstw oraz występowaniu nadwyżek siły roboczej na obszarach wiejskich. Niższa, niż średnia w kraju, wydajność pracy w województwie lubelskim jest wynikiem bardzo niskiej wydajności pracy w rolnictwie, w którym zatrudnionych jest ponad 50% mieszkańców regionu (w kraju 28%).¹¹ Przeciętna powierzchnia użytków rolnych gospodarstwa indywidualnego powyżej 1 ha UR na Lubelszczyźnie kształtowała się poniżej średniej krajowej i wynosiła 6,5 ha. Należy zauważyć, iż słabością tych obszarów oprócz rozdrobnienia struktury obszarowej gospodarstw rolnych jest monofunkcyjny charakter gospodarczy wsi. O możliwościach produkcyjnych rolnictwa decydowały gospodarstwa indywidualne, które wytworzyły w 2005 r. 96,7% wartości produkcji rolniczej, zaś końcowa produkcja rolnicza na 1 ha użytków rolnych ukształtowała się na poziomie 2564 zł, tj. ponad 16,0% mniej niż średnio w kraju.

Struktura agrarna Mazowska również charakteryzuje się dużą liczbą małych gospodarstw.¹² Sektor rolnictwa cechuje się relatywnie niską produktywnością (16,0%) w stosunku do przeciętnej wszystkich sektorów. Użytki rolne w 2006 r. stanowiły blisko 60,0% ogólnej powierzchni województwa i ponad 13,0% areалу krajowego. Prawie 99,0% użytków rolnych należało do sektora prywatnego. Przeciętna powierzchnia UR w gospodarstwach indywidualnych o powierzchni powyżej 1 ha UR wynosiła 7,5 ha i była niższa od średniej w kraju (7,7 ha) przy niezbyt korzystnej strukturze obszarowej,

¹¹ Józwicki I.: Ogólna charakterystyka lubelskiego rynku pracy, projekt "Agencja Zatrudnienia Fundacji Fuga Mundi" współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, 2006

¹² Mazowiecka Izba Rolnicza, 2005

gdzie blisko 80,0% gospodarstw nie przekroczyło 10 ha, zaś gospodarstw dużych, powyżej 20 ha było ok. 6,0%.¹³

Powyższe dane, dotyczące struktury agrarnej gospodarstw wiejskich województwa lubelskiego oraz mazowieckiego, wskazują na konieczność potraktowania grupy wskaźników lokalnych zrównoważonego rozwoju z dziedziny rolnictwa jako destymulant.

TABELA 5. WYKAZ WSKAŹNIKÓW WYMIARU SPOŁECZNEGO Z ELEMENTAMI WYMIARU INSTYTUCJONALNO – POLITYCZNEGO W ZAKRESIE OCENY STOPNIA ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEGO BADANYCH GMIN

Lp.	Wyszczególnienie wskaźników	Dziedzina
1	Liczba mieszkańców w wieku nieprodukcyjnym w stosunku do liczby mieszkańców w wieku produkcyjnym (wskaźnik obciążenia demograficznego)	Demografia, starzenie się społeczeństwa
2	Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców (różnica między liczbą urodzeń a liczbą zgonów na 1000 mieszkańców)	
3	Udział wydatków na oświatę i wychowanie w wydatkach gminy ogółem (w %)	Edukacja i rozwój
4	Liczba dzieci w przedszkolach na 100 dzieci w wieku 3-6 lat	
5	Stopa zatrudnienia (liczba pracujących na 1000 mieszkańców)	Aktywność ekonomiczna mieszkańców
6	Udział pracujących w liczbie mieszkańców w wieku produkcyjnym (w %)	
7	Udział zarejestrowanych bezrobotnych w liczbie mieszkańców aktywnych zawodowo (w %)	Ubóstwo i wykluczenie społeczne
8	Wydatki budżetu na opiekę społeczną na 1 mieszkańca (w zł)	
9	Liczba osób przypadających na izbę	Poziom i jakość życia
10	Powierzchnia użytkowa mieszkania przypadająca na osobę (w m ²)	
11	Wydatki budżetu na kulturę fizyczną i sport na 1000 mieszkańców (w zł)	
12	Wydatki budżetu na ochronę zdrowia na 1000 mieszkańców (w zł)	
13	Wydatki budżetu na oświatę i wychowanie na 1 mieszkańca (w zł)	
14	Czytelnicy bibliotek publicznych na 1000 mieszkańców	
15	Wydatki na ośrodki kultury na jednego mieszkańca (w zł)	
16	Wydatki na biblioteki na jednego mieszkańca (w zł)	
17	Wydatki na kulturę i sztukę na jednego mieszkańca (w zł)	
18	Liczba mieszkańców na placówkę apteczną	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Borys T. (red.): Wskaźniki zrównoważonego rozwoju, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Warszawa-Białystok, 2005, s. 322 i nast.

W powyższej tabeli znalazły się trzy wskaźniki wymiaru instytucjonalno – politycznego: liczba dzieci w przedszkolach na 100 dzieci w wieku 3-6 lat (obrazuje zakres edukacji przedszkolnej, ukazuje pośrednio poziom aktywności zawodowej dorosłych mieszkańców, zwłaszcza kobiet), czytelnicy bibliotek publicznych na 1000 mieszkańców (im wyższa wartość wskaźnika, tym wyższy poziom rozwoju w wymiarze

¹³ Dane na podstawie: Rocznik statystyczny... s. 101 oraz Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego..., s. 87

ładu instytucjonalnego) oraz liczba mieszkańców na placówkę apteczną (niski wskaźnik mówi o lepszej dostępności punktu aptecznego). Pozostałe wskaźniki dotyczyły wymiaru społecznego. Proces starzenia się społeczeństwa może obrazować przyrost naturalny, który pokazuje potencjał reprodukcyjny ludności. Wysoki poziom współczynnika obciążenia demograficznego wskazuje na niekorzystną strukturę wiekową mieszkańców, wpływającą na ich poziom życia.

Poziom i jakość życia społeczności lokalnej wyrażają m. in. wydatki na placówki kulturalne, które pokazują podaż usług kulturalnych i możliwości ich wykorzystania przy organizacji czasu wolnego mieszkańców oraz ochronę zdrowia, a także oświatę i wychowanie. Wydatki z budżetu gminy na opiekę społeczną mają charakter destymulacyjny, gdyż ukazują zasięg ubóstwa mieszkańców i konieczność wsparcia osób, które same nie są w stanie zaspokoić swych podstawowych potrzeb życiowych.

Ilość osób przypadająca na jedną izbę oraz wielkość powierzchni użytkowej mieszkań mówią o warunkach mieszkaniowych, jak i o tradycjach zamieszkiwania w danym regionie.

Wysoki poziom miernika udziału zarejestrowanych bezrobotnych może wskazywać na małą aktywność ekonomiczną mieszkańców, a tym samym osiągany niższy poziom dochodów, w przeciwieństwie do stopy zatrudnienia oraz udziału pracujących w ogólnej liczbie mieszkańców w wieku produkcyjnym, gdzie wysoki poziom wskaźnika określa dużą aktywność ekonomiczną mieszkańców.

Analizę poziomu rozwoju zrównoważonego przeprowadzono odrębnie w odniesieniu do województwa mazowieckiego i lubelskiego, następnie zaś porównano oba regiony w oparciu o uzyskane rangi rozwojowe.

Wybrane do analizy wskaźniki zostały uporządkowane w sposób hierarchiczny, od 1 do 15 w każdym z badanych województw. Rangę 1 przyporządkowano gminie o najniższej wartości danego wskaźnika, zaś rangę 15 gminie, która osiągnęła najwyższą wartość wskaźnika. Proces rangowania umożliwił wyodrębnienie gmin o różnych stopniach rozwoju, które określono jako relatywnie poniżej średniej, relatywnie średni oraz relatywnie powyżej średniej. Gminy posiadające rangę od 1 do 5 określone zostały jako gminy posiadające poziom rozwoju zrównoważonego relatywnie poniżej średniej, gminy z rangą 6-10 to gminy o relatywnie średnim poziomie zrównoważonego rozwoju, zaś gminy z rangą od 11 do 15 określone zostały jako gminy posiadające poziom rozwoju relatywnie powyżej średniej.

Należy zaznaczyć, iż określenie poziomu zrównoważonego rozwoju w ramach zaproponowanych łądów dotyczy tylko gmin z obszarów województwa mazowieckiego i lubelskiego, biorących udział w badaniu. Zdiagnozowany poziom rozwoju ma charakter względny, co oznacza, iż uzyskany przez określoną gminę poziom rangi odnosi się do zbioru badanych gmin i nie może być odnoszony do gmin nie objętych badaniem. Wybrane wskaźniki o charakterze stymulanty oznaczają, że im wyższa wartość danego wskaźnika, tym wyższy poziom rozwoju i wyższa ranga oraz destymulanty, która wskazuje z kolei, zależność odwrotną, tj. im niższa wartość wskaźnika statystycznego, tym wyższy poziom rozwoju i wyższa ranga.

Po określeniu ogólnego wskaźnika zrównoważonego rozwoju badanych gmin w województwie mazowieckim i lubelskim dokonano zestawienia rang poszczególnych gmin do całości próby badawczej. W tym celu przeprowadzono proces rangowania z uwzględnieniem wartości rang gmin województwa mazowieckiego i lubelskiego, bez

podziału na województwa. Wybrane do analizy ogólne wskaźniki zrównoważonego rozwoju zostały uporządkowane w sposób hierarchiczny, tj. od 1 do 30 - w odniesieniu do próby badawczej. Rangę 1 przyporządkowano gminie o najniższej wartości ogólnego wskaźnika zrównoważonego rozwoju, zaś rangę 30 gminie, która osiągnęła najwyższą wartość tego wskaźnika. Proces rangowania umożliwił wyodrębnienie gmin o różnych stopniach rozwoju, które określono jako relatywnie poniżej średniej, relatywnie średnie oraz relatywnie powyżej średniej. Gminy posiadające rangę od 1 do 10 określone zostały jako gminy posiadające poziom rozwoju zrównoważonego relatywnie poniżej średniej, gminy z rangą 11-20 to gminy o relatywnie średnim poziomie zrównoważonego rozwoju, zaś gminy z rangą od 21 do 30 określone zostały jako gminy posiadające poziom rozwoju relatywnie powyżej średniej w odniesieniu do całej próby badawczej. Tabele 6 przedstawia zestawienie badanych gmin ogółem w odniesieniu do wartości rangi ogólnego wskaźnika zrównoważonego rozwoju oraz podział gmin względem poziomu ich rozwoju.

Na podstawie tabeli 6 sporządzono zestawienie badanych gmin z uwzględnieniem ich przynależności do regionu Mazowsza i Lubelszczyzny w celu dokonania klasyfikacji gmin względem poziomu rozwoju zrównoważonego ustalonego w odniesieniu do całej próby badawczej. W wyniku analizy poszczególnych wymiarów ustalono, iż wymiar środowiskowy i społeczny był zdecydowanie korzystniej ukształtowany w województwie lubelskim, natomiast wymiar gospodarczy w województwie mazowieckim, biorąc pod uwagę ilość gmin, które osiągnęły wysokie rangi tego wymiaru (6 gmin z Mazowsza, 4 gminy z Lubelszczyzny). W przypadku Lubelszczyzny tylko 20,0% badanych gmin uplasowało się w grupie reprezentującej poziom zrównoważonego rozwoju poniżej średniej w wymiarze środowiskowym i społecznym, w regionie Mazowsza zaś blisko 50,0% badanych gmin do tej grupy należało w odniesieniu do tych dwóch wymiarów. Należy zauważyć, iż wskaźniki wymiaru gospodarczego w województwie lubelskim w grupie gmin relatywnie poniżej średniej poziomu rozwoju zrównoważonego cechowały 3 gminy, w mazowieckim zaś 7 gmin.

Mierzenie poziomu zrównoważonego rozwoju może być interpretowane w wymiarze lokalnym, tj. w odniesieniu do badanych gmin jednego województwa lub w wymiarze regionalnym, tj. w odniesieniu do badanych gmin innego województwa. Wybór wymiaru może mieć wpływ na ustalenie kolejności gmin w rankingu ogólnego wskaźnika zrównoważonego rozwoju badanych gmin z wytypowanych województw.

Zbyt duże różnice w wartościach mierników lokalnych zrównoważonego rozwoju badanych gmin, odnoszące się do płaszczyzny społeczno – instytucjonalnej, gospodarczej i środowiskowo – przestrzennej mogą świadczyć o niskim poziomie zrównoważenia między tymi płaszczyznami oraz wpływać na lokatę gminy w rankingu ogólnego wskaźnika zrównoważonego rozwoju.

Im większe różnice między poszczególnymi płaszczyznami rozwoju, tym bardziej prawdopodobny jest spadek w rankingu ogólnego wskaźnika zrównoważonego rozwoju mierzonej gminy w wymiarze regionalnym, tj. odnosząc wartości mierników lokalnych badanych gmin danego województwa do wartości mierników badanych gmin innego województwa.

TABELA 6. ZESTAWIENIE RANG BADANYCH GMIN WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO I LUBELSKIEGO OGÓLEM

Województwo	Gmina	Ład środowiskowy		Ład gospodarczy		Ład społeczny		Średnia ogółem	OWZR
		średnia	ranga	średnia	ranga	średnia	ranga		
mazowieckie	Karczew	9,67	26	10,09	25	9,72	26	25,67	26
	Sobienie-Jeziory	7,5	13	9,27	22	7,56	14	16,33	17,5
	Wiązowna	9,5	24,5	12,86	30	9,83	27,5	27,33	28,5
	Klwów	5,5	3	5,81	5,5	5,61	1	3,2	1
	Przysucha	11,83	30	9,05	21	9,83	27,5	26,17	27
	Wieniawa	7,83	15,5	6,72	10	6,75	8	11,17	11
	Ceranów	7,17	10	5,81	5,5	6,72	7	7,5	5,5
	Jabłonna Lacka	9,0	21	6,27	8	8,03	17	15,33	14,5
	Sokołów Podlaski	8,0	17	4,86	2	6,97	10	9,67	8
	Biezuń	6,67	7	7,72	13	6,5	2,5	7,5	5,5
	Lutocin	6,83	8,5	5,18	3	6,53	5	5,5	2
	Żuromin	9,5	24,5	8,59	19	8,28	19	20,83	23
	Mszczonów	9,33	23	10,81	29	11,3	30	27,33	28,5
	Radziejowice	5,83	4,5	10,27	26	9,0	23	17,83	21
Wisłok	5,83	4,5	6,63	9	6,67	6	6,5	4	
lubelskie	Drelów	8,5	18,5	6,09	7	7,06	11	12,17	12
	Sosnówka	7,67	14	5,45	4	7,44	13	10,33	9
	Zalesie	10,17	27	9,90	24	8,47	20	23,67	25
	Goraj	7,33	11,5	7,73	14,5	6,5	2,5	9,5	7
	Księżpol	6,83	8,5	8,77	20	9,22	24,5	17,67	20
	Łukowa	11,17	29	10,60	28	10,58	29	28,67	30
	Annapol	7,83	15,5	7,73	14,5	7,92	16	15,33	14,5
	Szastarka	4,83	1	7,82	16	8,5	21,5	12,83	13
	Wilkołaz	5,0	2	4,41	1	7,69	15	6,0	3
	Kamionka	8,5	18,5	7,28	11	9,22	24,5	18,0	22
	Kock	8,83	20	10,41	27	8,5	21,5	22,83	24
	Uścimów	9,25	22	8,45	18	7,42	12	17,33	19
	Lubycza Królewska	10,67	28	8,36	17	6,51	4	16,33	17,5
	Rachanie	6,08	6	9,64	23	8,19	18	15,67	16
Tyszowce	7,33	11,5	7,36	12	6,78	9	10,83	10	

Źródło: Opracowanie własne

Niewielkie różnice wartości mierników lokalnych zrównoważonego rozwoju w badanych gminach między płaszczyznami zrównoważonego rozwoju decydują o utrzymaniu przez gminę ogólnego wskaźnika zrównoważonego rozwoju na tym samym poziomie, zarówno w wymiarze lokalnym, jak i regionalnym (badana gmina utrzymuje się w grupie gmin o określonym poziomie zrównoważonego rozwoju, nie odnotowując, ani wzrostu, ani spadku z danej grupy gmin).

Tym samym, możliwe jest stwierdzenie, iż zrównoważenie płaszczyzn rozwoju, wyrażające się niewielkimi wartościami różnic pomiędzy badanymi płaszczyznami, wpływa na utrzymanie przez gminę miejsca w rankingu ogólnego wskaźnika zrównoważonego rozwoju i wskazuje, iż koncepcja zrównoważonego rozwoju w takich

gminach może być pełniej realizowana, w przeciwieństwie do gmin, cechujących się dużymi różnicami wartości pomiędzy płaszczyznami zrównoważonego rozwoju, w których zrównoważenie między wymiarami społeczno – instytucjonalnym, gospodarczym i środowiskowo – przestrzennym wskazuje na niższy poziom.

Należałoby przyjąć, iż mierzenie poziomu zrównoważonego rozwoju powinno być prowadzone zarówno w wymiarze lokalnym, regionalnym, jak i ponadregionalnym.

Warunkiem rozwoju obszarów wiejskich w długookresowej perspektywie jest podjęcie działań w zakresie przekształcenia struktury społeczno-ekonomicznej obszarów niezurbanizowanych¹⁴ z wykorzystaniem lokalnych zasobów naturalnych i materialnych oraz cech społeczności, a rezultaty tych zmian posłużą efektywniejszemu zaspokajaniu potrzeb mieszkańców i powiększaniu ich dobrobytu.¹⁵

Jak zauważa M. Adamowicz rozwój obszarów wiejskich opiera się na pięciu poziomach, które determinują ten rozwój¹⁶:

- poziom pierwszy to ogólne relacje między rolnictwem i społeczeństwem, które uwzględniają sposoby dostosowania się rolnictwa do szybko zmieniających się potrzeb społecznych,
- poziom drugi odnosi się do nowego modelu rozwoju rolnictwa, jako sektora produkcyjnego, który buduje płaszczyznę spójności i synergii między różnymi formami działalności podmiotów w skali lokalnej i regionalnej,
- poziom trzeci opiera się na rolniczym gospodarstwie domowym, jego miejscu w układzie stosunków i więzi z innymi podmiotami oraz alokacji zasobów pracy pomiędzy różne formy rolniczej i nierolniczej aktywności,
- poziom czwarty zlokalizowany został w sferze przedsiębiorczości wiejskiej, która może być źródłem współpracy między różnymi formami działalności użytkowników przestrzeni wiejskiej,
- poziom piąty to sfera polityki i instytucji, którego rola opiera się na koordynacji różnych aspektów polityki, mających wpływ na obszary wiejskie, zapewnieniu powiązań przestrzennych i strukturalnych w zakresie stymulacji procesu rozwoju wiejskiego.

Rozwój obszarów wiejskich jest procesem przebiegającym na wielu poziomach, angażującym wiele podmiotów oraz posiadającym wiele działań i form aktywności.¹⁷ Złożoność tego rozwoju pozwala na budowanie kapitału społecznego (podążanie w kierunku społeczeństwa informacyjnego, opartego na umiejętnościach kreatywnych i innowacyjnych, co stwarza szansę na dywersyfikację aktywności ekonomicznej poprzez różnorodne formy działalności gospodarczej i poszukiwanie nisz

¹⁴ Spychalski G.: Wielofunkcyjność jako czynnik rozwoju obszarów wiejskich, w: Wiejskie gospodarstwa domowe w obliczu problemów transformacji, integracji i globalizacji, Adamowicz M. (red.), Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2004, s. 43

¹⁵ Potoczek A.: Polityka regionalna i gospodarka przestrzenna, Wydawnictwo Agencja TNOIK i Centrum Kształcenia i Doskonalenia Kujawscy, Toruń 2003, s. 152-154

¹⁶ Adamowicz M.: Wielofunkcyjne gospodarstwa rolne jako podmiot w rozwoju wsi i rolnictwa, w: Wiejskie gospodarstwa domowe w obliczu problemów transformacji, integracji i globalizacji, Adamowicz M. (red.), Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2004, s. 39-41

¹⁷ Por. Spychalski G.: Mezoekonomiczne aspekty kształtowania rozwoju obszarów wiejskich, IRWiR PAN, Warszawa 2005

rynkowych¹⁸⁾¹⁹ oraz wzrost aktywności społeczności wiejskiej w kontaktach lokalnych i ponadlokalnych, również ze społecznościami miejskimi. Rozwój zrównoważony obszarów wiejskich powinien przebiegać w taki sposób, aby „osiąganie wzrostu w jednej sferze nie odbywało się kosztem innej”²⁰ oraz „czynniki gospodarcze, społeczne i ekologiczne powinny być traktowane w procesie podejmowania decyzji łącznie, a nie rozdzielnie”²¹.

Wartym podkreślenia jest fakt, iż samorzady gminne określając działania w sferze rozwoju zrównoważonego muszą dostosować je do specyficznych warunków lokalnych oraz warunków zewnętrznych (polityka gospodarcza państwa, system podatkowy, regulacje prawne, kredyty, itp.) a także zachować równowagę pomiędzy elementami społecznymi i materialnymi gminy oraz ekonomicznymi i ekologicznymi.²²

Zrównoważony rozwój powinien, zatem „zagwarantować harmonijną koegzystencję człowieka i gospodarki w przyrodzie. System społeczno - ekonomiczny powinien być więc harmonijnie wmontowany w system środowiska przyrodniczego tak, by można było racjonalnie wykorzystać jego zasoby dla potrzeb obecnych i przyszłych pokoleń. Tej harmonii i racjonalności nie można jednak osiągnąć wyłącznie przez mechanizm rynkowy, niezbędne jest, więc w tej kwestii zaangażowanie i ingerencja państwa”²³, lub jego przedstawicieli w terenie – jednostek samorządu terytorialnego.

Wnioski

1. W wyniku analizy literatury przedmiotu została podjęta próba budowy koncepcji rozwoju trwałego i zrównoważonego, oparta o konfrontację definicji w zakresie kategorii cech rozwoju określanego jako „sustainable development”. W wyniku przeprowadzonych rozważań, ustalono, iż każdy rozwój zrównoważony jest rozwojem trwałym, ale nie każdy rozwój trwały jest zrównoważonym. Należałoby, zatem używać obu określeń (tj. trwały i zrównoważony) w stosunku do terminu „trwały”, natomiast zwrot „zrównoważony i trwały” w myśl nowego ujęcia, należałoby rozumieć, jako zrównoważony.

2. Realizacja koncepcji zrównoważonego rozwoju była obecna w każdej z badanych gmin, to jednak sposób i efekty jej wdrażania były zróżnicowane. Oznacza to, iż gminy cechowały się zróżnicowanym poziomem rozwoju zrównoważonego, wyrażonym przynależnością i obecnością we wszystkich określonych trzech poziomach rangowania, uwzględniających poziom zrównoważonego rozwoju w wymiarze relatywnie poniżej średniej, relatywnie średni oraz relatywnie powyżej średniej.

¹⁸ Spychalski G.: Regionalny model rozwoju obszarów wiejskich, w: Rolnictwo a rozwój obszarów wiejskich, Kłodziński M., Dzun W. (red.), IRWiR PAN, Wydział Ekonomiki i Organizacji Gospodarki Żywnościowej AR w Szczecinie, Warszawa 2005, s. 204

¹⁹ Por. Wilkin J., Budzich-Szukała U., Saloni J.: Wizja rozwoju polskiej wsi-elementy wspólne i różnicujące. Próba syntezy, w: Polska wieś 2025. Wizja rozwoju, Wilkin J. (red.), Warszawa 2005, s. 15 i nast. (autorzy wskazują nowe technologie jako czynnik pozarolniczej aktywizacji wiejskich zasobów pracy)

²⁰ Domański T.: Strategiczne planowanie rozwoju gospodarczego gminy. Wydawnictwo Hamal Books, Warszawa 2000, Agencja Rozwoju Komunalnego, s. 16-17

²¹ Ibidem, s. 17

²² Wiatrak A. P.: Rozwój zrównoważony w strategii rozwoju gminy rolniczej, Wydawnictwo PAN, Tom XL, Kraków 2003, s. 127 i nast.

²³ Adamowicz M.: Rola polityki agrarnej w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich, w: Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu t II z.1, Wydawnictwo Wieś Jutra, Warszawa- Poznań- Zamość 2000

Konieczne jest, zatem mierzenie rozwoju zrównoważonego, w celu określenia jego poziomu.

3. Mierzenie poziomu zrównoważonego rozwoju może być interpretowane w wymiarze regionalnym, tj. w odniesieniu do badanych gmin jednego województwa lub w wymiarze ponadregionalnym, tj. w odniesieniu do badanych gmin innego województwa. Wybór wymiaru może mieć wpływ na ustalenie kolejności gmin w rankingu ogólnego wskaźnika zrównoważonego rozwoju gmin z badanych województw. Należałoby przyjąć, iż mierzenie poziomu zrównoważonego rozwoju powinno być prowadzone zarówno w wymiarze regionalnym, jak i ponadregionalnym.

4. Zrównoważenie płaszczyzn rozwoju zrównoważonego, wyrażające się niewielkimi wartościami różnic pomiędzy badanymi wymiarami, wpływa na utrzymanie przez gminę miejsca w rankingu ogólnego wskaźnika zrównoważonego rozwoju i wskazuje, iż koncepcja zrównoważonego rozwoju w takich gminach może być pełniej realizowana, w przeciwieństwie do gmin, cechujących się dużymi różnicami wartości pomiędzy płaszczyznami zrównoważonego rozwoju, w których zrównoważenie między wymiarami społeczno – instytucjonalnym, gospodarczym i środowiskowo – przestrzennym jest na niższym poziomie.

Literatura

1. Adamowicz M.: Rola polityki agrarnej w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich, w: Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu t II z.1, Wydawnictwo Wieś Jutra, Warszawa- Poznań- Zamość 2000
2. Adamowicz M.: Wielofunkcyjne gospodarstwa rolne jako podmiot w rozwoju wsi i rolnictwa, w: Wiejskie gospodarstwa domowe w obliczu problemów transformacji, integracji i globalizacji, Adamowicz M. (red.), Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2004
3. Borys T.: Wąskie i szerokie interpretacje zrównoważonego rozwoju oraz konsekwencje wyboru, w: Zrównoważony rozwój, od utopii do praw człowieka, Papuziński A. (red.), Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 2005
4. Borys T. (red.): Wskaźniki zrównoważonego rozwoju, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Warszawa-Białystok, 2005
5. Borys T., Śleszyński J.: Ekorozwój jako zbiór zasad, w: Wskaźniki ekorozwoju, Borys T. (red.), Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok 1999
6. Domański T.: Strategiczne planowanie rozwoju gospodarczego gminy. Wydawnictwo Hamal Books, Agencja Rozwoju Komunalnego, Warszawa 2000
7. Józwicki I.: Ogólna charakterystyka lubelskiego rynku pracy, projekt "Agencja Zatrudnienia Fundacji Fuga Mundi" współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, 2006
8. Kapusta A.: Podstawy strategii zintegrowanego rozwoju wsi i rolnictwa w Polsce, w: Rolnictwo a rozwój obszarów wiejskich, Kłodziński M., Dzun W. (red.), IRWiR PAN, Wydział Ekonomiki i Organizacji Gospodarki Żywnościowej AR w Szczecinie, Warszawa 2005
9. Malik K.: Efektywność zrównoważonego i trwałego rozwoju w wymiarze lokalnym i regionalnym, Wydawnictwo Instytut Śląski, Opole 2004
10. Meyer W., Elbe S.: Local Network Governance. Perspectives and Problems for the German Rural Sector, referat prezentowany podczas XI World Congress of Rural Sociology – Globalisation, Risks and Resistance in Rural Economics and Societies, Trondheim 25-30 lipca 2004 r.

11. Meyer W.: Evaluation, Design and Data Collection, Part III: Investigating Sustainability, Prezentacja przedstawiona podczas EASY-ECO Training, Bratysława, 27 września 2005 r.
12. Potoczek A.: Polityka regionalna i gospodarka przestrzenna, Wydawnictwo Agencja TNOIK i Centrum Kształcenia i Doskonalenia Kujawscy, Toruń 2003
13. Rocznik statystyczny województw 2006, GUS, Warszawa 2006
14. Spychalski G.: Wielofunkcyjność jako czynnik rozwoju obszarów wiejskich, w: Wiejskie gospodarstwa domowe w obliczu problemów transformacji, integracji i globalizacji, Adamowicz M. (red.), Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2004
15. Spychalski G.: Mezoekonomiczne aspekty kształtowania rozwoju obszarów wiejskich, IRWiR PAN, Warszawa 2005
16. Spychalski G.: Regionalny model rozwoju obszarów wiejskich, w: Rolnictwo a rozwój obszarów wiejskich, Kłodziński M., Dzun W. (red.), IRWiR PAN, Wydział Ekonomiki i Organizacji Gospodarki Żywnościowej AR w Szczecinie, Warszawa 2005
17. Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020, Zarząd Województwa Lubelskiego, Lublin 2005, tom II
18. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020 (aktualizacja), Samorząd Województwa Mazowieckiego, Warszawa 2006
19. Turner R. K.: Sustainability: Principles and Practice, w: Sustainable Environmental Economics and Management: Principle and Practice, Belhaven Press, New York-London, 1993
20. Wiatrak A. P.: Rozwój zrównoważony w strategii rozwoju gminy rolniczej, Wydawnictwo PAN, Tom XL, Kraków 2003
21. Wilkin J., Budzich-Szukała U., Saloni J.: Wizja rozwoju polskiej wsi-elementy wspólne i różnicujące. Próba syntezy, w: Polska wieś 2025. Wizja rozwoju, Wilkin J. (red.), Warszawa 2005
22. Woś A., Zegar J.S.: Rolnictwo społecznie zrównoważone, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Warszawa 2002

Summary

The concept of sustainable development in rural areas requires an application of appropriate indicators and measurement systems of a fully-balanced integrated order.

The paper attempts to create a model of sustainable development in rural areas from the local perspective (NUTS 5). The aim of creating this model is to present the district self-government with the possibility of choosing the direction which leads to achieving the state of a fully-balanced integrated order or partial orders. In order to present the progress of local governments in implementing the concept of sustainable development and to assess its level, 30 rural districts from Mazowieckie and Lubelskie provinces were chosen on purpose to conduct relevant research.

Detailed values of local indicators of sustainable development created the so called general indicator for sustainable development (GISD) of the surveyed rural districts. General indicators for sustainable development of districts were organized hierarchically, namely, from 1 to 30 – in reference to the research sample.

Informacje o autorach

prof. dr hab. dr h.c. Mieczysław Adamowicz
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
Wydział Nauk Ekonomicznych
Katedra Polityki Europejskiej, Finansów Publicznych i Marketingu
ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa
e-mail: mieczyslaw_adamowicz@sggw.pl

dr inż. Agnieszka Smarzewska
Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Papieża Jana Pawła II
ul. Sidorska 95/97, 21-500 Biała Podlaska
e-mail: asmarzewska@poczta.onet.pl

